Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu

Ēriks Treļs

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija
eriks.trels@gmail.com

Kopsavilkums

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 34. pantu procesa virzītājs var pieaicināt un ar lēmumu uzdot ekspertīzi veikt personai, kura nav ekspertīžu iestādes eksperts, bet kuras zināšanas un praktiskā pieredze ir pietiekama ekspertīzes izdarīšanai. Veicot ekspertīzes lietās par naida vai nesaticības izraisīšanu, kas saistītas ar personas nacionālo vai etnisko piederību, rasu vai reliģisko pārliecību (Krimināllikuma 78. pants), vai atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ (Krimināllikuma 150. pants), pieaicinātajam ekspertam jābūt pietiekamām zināšanām un praktiskai pieredzei tieši šajā jomā, jāprot identificēt, atšķirt un norobežot abos pantos minētās darbības gan vienu no otras, gan arī no citiem Krimināllikumā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

Par ekspertiem šādās lietās tika piesaistīti speciālisti no izglītības iestādēm (Latvijas Universitātes, Rīgas Stradiņa universitātes), Tiesībsarga biroja, Valsts valodas aģentūras un neatkarīgām biedrībām (Sabiedriskās politikas centra "Providus" un Latvijas Cilvēktiesību centra). Tomēr, ņemot vērā tiesu prakses neesamību lietās par sociālā naida izraisīšanu, gan tiesību normas piemērotājiem šo lietu izmeklēšanas gaitā, gan arī pieaicinātajiem ekspertiem, veicot teksta juridiskās ekspertīzes, jāsakaras ar vairākiem problēmjautājumiem.

Atslēgvārdi: naida noziegumi, Krimināllikuma 78. pants, Krimināllikuma 150. pants, teksta juridiskā ekspertīze.

levads

2014. gada 25. septembrī tika veikti kārtējie grozījumi Krimināllikumā (turpmāk – KL), kas pilnveidoja normatīvo regulējumu saistībā ar tā saucamajiem naida noziegumiem [6, 22–28], paredzot atbildību par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu [11]. Līdz šim normatīvais regulējums paredzēja atbildību par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu (KL 78. pants) vai reliģiskā (līdz 2014. gada 29. oktobrim KL 150. pants) naida vai nesaticības izraisīšanu. Ar veiktajiem grozījumiem jau esošās pazīmes (piederība pie noteiktas rases, etnosa vai tautības un reliģiskās pārliecības), kas var kļūt par iemeslu naida noziegumam, tika papildinātas ar šādiem kritērijiem: dzimums, vecums un invaliditāte, turklāt šo uzskaitījumu veidojot kā nenoslēgtu kritēriju loku, jo atbildība ir paredzēta par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu arī jebkuru citu pazīmju dēļ [5, 97–99].

Grozījumi skāruši arī KL 78. pantu “Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana”, kas skan šādi:

“(1) Par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(2) Par tādu pašu darbību, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.” [12]

Savukārt KL 150. pantā “Sociālā naida un nesaticības izraisīšana” noteikts:

“(1) Par darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu atkarībā no personas dzimuma, vecuma, invaliditātes vai jebkuru citu pazīmju dēļ, ja ar to radīts būtisks kaitējums, – soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(2) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ja to izdarījusi valsts amatpersona vai uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai personu grupa vai ja tas izdarīts, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.” [12]

Veiktie grozījumi nav pretrunā arī Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja sniegtajai naida nozieguma definīcijai:

- A) jebkurš noziedzīgs nodarījums, tostarp noziegums pret personu vai īpašumu, kad cietušais, vieta vai nozieguma mērķis ir izvēlēti pēc to faktiskās vai šķietamās saiknes, atbalsta, piederības vai dalības grupā, kas definēta B daļā;
- B) grupa var balstīties uz tās locekļu reālu vai šķietamu rasi, nacionālo vai etnisko izcelsmi, valodu, ādas krāsu, reliģiju, dzimumu, vecumu, fizisko vai garīgo invaliditāti, seksuālo orientāciju vai citu līdzīgu pazīmi [28, 11].

Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra datiem pēdējo piecu gadu laikā pēc KL 78. panta tika uzsākti 67 kriminālprocesi (2011. gadā – 12, 2012. gadā – 17, 2013. gadā – 20, 2014. gadā – 8, 2015. gadā – 10) [2]. Statistiskie dati par 2015. gadu liecina arī, ka Ogres novadā ir uzsākts viens kriminālprocess pēc KL 150. panta trešās daļas. Analizējot tiesu praksi lietās pēc KL 78. panta, konstatējams, ka galvenais naidīgu izteikumu izplatīšanas avots ir internets.

Darba mērķis – sākt diskusiju par iespējamiem problēmjautājumiem, kas saistīti ar Krimināllikuma 78. un 150. panta piemērošanu.

Materiāls un metodes – temata analīze veikta starpdisciplināri, izmantojot šādas vispārīgās pētniecības metodes: salīdzināšanu un apkopojumu, cēloņsakarību atklāšanu, analīzi un sintēzi.

Rezultāti un diskusija

Procesa virzītājiem, izmeklējot ar naidu un neiecietību saistītos noziegumus, kas tika izdarīti interneta vidē, kā arī pieaicinātiem ekspertiem, veicot teksta juridiskās ekspertīzes, **pirmkārt**, ir nepieciešams nošķirt naida noziegumus no aizspriedumiem un stereotipiem.

Aizspriedumi ir kādas nacionālas, etniskas, rasu, reliģiskas vai sociālas grupas un tās dalībnieku negatīvs vērtējums. Tie ir objektīvi nepamatoti pieņēmumi “par kādu cilvēku, cilvēku grupu vai sabiedrības parādību. Aizspriedumu pamatā ir nepareizi vai kļūdaini vispārinājumi, kā arī strikta un nelokāma attieksme, un to rašanos veicina sociālā distance – grupu, kas atšķiras pēc sociālā stāvokļa, tautības, reliģijas utt. dzīves nošķirtība” [1, 63].

Savukārt stereotipi ir noturīgie aizspriedumi. Latvijas Cilvēktiesību centra darbinieki skaidro, ka stereotipi ir “vispārēji, vienkāršoti, noturīgi priekšstati par dažādām sociālām, arī etniskām grupām ar tām raksturīgām īpašībām. Stereotipi veidojas cilvēku sociālās izzīņas un sociālo parādību kategorizācijas procesā. Svarīgs stereotipu aspekts ir tāds, ka tie nebalstās uz objektīvu patiesību, bet pamatojas uz diezgan subjektīviem un bieži vien nepārbaudāmiem apgalvojumiem un pieņēmumiem” [1, 13].

Publiskā telpā stereotipi ir visai izplatīti. Pie stereotipiem jāpieskaita, piemēram, uzskati: “*visi čigāni ir zagļi*” vai “*visi musulmaņi ir teroristi*”. Pieaicinātajiem ekspertiem, veicot teksta juridiskās ekspertīzes, bieži jāaskaras ar kļūdainiem vispārinājumiem un

pieņēmumiem par kādu grupu. Pie aizspriedumiem jāpieskaita, piemēram, uzskati, ka *“visi X tautības pārstāvji ir debili”* [26]. Īstenojot principu *“Nedari citam to, ko nevēlies, lai darītu tev”*, kā arī lai noskaidrotu, vai analizējamais izteiciens ir aizskarošs, šeit un turpmāk raksta autors piedāvā nezināmo elementu “X” aizvietot ar šī raksta lasītāja tautību vai citu atbilstošu kritēriju.

Veicot teksta juridiskās ekspertīzes, pieaicinātajiem ekspertiem jāatceras, ka aizspriedumi vai naidi pret indivīdiem vai sabiedrības grupu etniskās piederības, rases, reliģijas, seksuālās orientācijas, valodas, invaliditātes u. c. pazīmju dēļ ir naida noziegumu pamatā [4, 3].

Otrkārt, veicot teksta juridiskās ekspertīzes, ir nepieciešams pievērst īpašu uzmanību aicinājumiem veikt prettiesiskas darbības pret kādu nacionālu, etnisku, rasu, reliģisku vai sociālu grupu. Tas varētu būt aicinājums veikt kādu tīšu darbību ar nolūku pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu cilvēku grupu kā tādu (pie šādiem izteicieniem pieskaitāms, piemēram, šāds komentārs: *“Nāvi [X grupas pārstāvjiem]! Visus krāsni! Sākot ar zīdaiņiem un beidzot ar vecāmmātēm! Lai neviens nepaliek!!!”* [20]); aicinājums grupas locekļus nogalināt (piemēram, *“Labs [X grupas pārstāvis] – miris [X grupas pārstāvis]”* [25]); aicinājums grupas locekļiem nodarīt miesas bojājumus (piemēram, *“Nu ko, ejam sist [X grupas pārstāvjus]”* [24]); aicinājums lietot līdzekļus, kuru mērķis ir novērst bērnu dzimšanu šādā grupā (piemēram, *“[X grupas pārstāvjus] kā sugu vajag kastrēt jau kopš dzimšanas”* [24] vai *“[X grupas sievietes] kārtas personām vajag iesist ar ķieģeli pa vēderu, lai nevar reproducēties”* [27]), vai aicinājums izdarīt kādas citas prettiesiskas darbības pret šo grupu.

Parasti aicinājums tiek izteikts, izmantojot darbības vārdus pavēles izteiksmē (jeb imperatīvā). Darbības vārds pavēles izteiksmē tiek lietots, ja ar to tiek izteikta pavēle, pamudinājums, aicinājums, lūgums. Tomēr krimināltiesību zinātnieki norāda, ka dažreiz aicinājumi tiek izteikti aizplīvurotā veidā, izmantojot darbības vārdus vēlējuma izteiksmē [29, 69–72] vai izmantojot izteicienus *“būtu labi, ja”*, *“es vēlētos, lai”* u. c. [30, 68–69]. Darbības vārds vēlējuma izteiksmē tiek lietots, ja tiek norādīts uz vēlamu darbību, kas noteiktos apstākļos var būt iespējama vai neiespējama. No piemēriem ir redzams, ka dažreiz aicinājumi tiek izteikti aizplīvurotā veidā, izmantojot alegorijas (notikumi un parādības tiek atspoguļotas simboliski, nevis stāstoši), metaforas (viens no mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem, kas bieži tiek izmantots dzejā) vai retoriskus jautājumus (jautājumus, uz kuriem nav nepieciešama atbilde). “Retoriskajos jautājuma teikumos izsaka apgalvojumu vai noliegumu. Teikumam jautājuma modalitāte tiek piešķirta stilistiskos nolūkos – galvenokārt, lai izceltu kāda apgalvojuma vai nolieguma kategoriskumu.” [3, 630] Savukārt par metaforas piemēru var kalpot komentārs, kurā persona pauž uzskatus, ka X grupas pārstāvjus *“var izārstēt tikai ar svinu pakausi”* [22]. Parasti ar metaforām *“lodi pakausi”*, *“deviņiem grammiem pakausi”* jeb *“svinu pakausi”* literatūrā saprot nāves soda piemērošanu civiliedzīvotājiem un karagūstekņiem, nogalinot viņus ar šāvienu pakausi. Šādā veidā sodus piemēroja varas pārstāvji PSRS un nacistiskās Vācijas okupācijas laikā (vēlāk šie noziegumi tika kvalificēti kā genocīds, kara noziegumi un noziegumi pret cilvēci).

Viens no pirmajiem gadījumiem, kad metafora tika izmantota, lai aizplīvurotu naidu kurinošus izteikumus, bija 2007. gada 22. februārī, kad Latvijas antifašistiskās komitejas organizētās diskusijas “Nacisma, neonacisma un ksenofobijas problēmas Latvijā” laikā kāds radikālās organizācijas pārstāvis publiski salīdzināja sev netīkamās tautas ar gangrēnu, kas jānogriež [21]. Izskatot lietu pirmajā instancē, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2008. gada 6. martā atzina personu par vainīgu un sodīja ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu, taču, tā kā tai jau bija neizciesta sodāmība, galīgais sods bija noteikts brīvības atņemšana uz vienu gadu un sešiem mēnešiem. Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta apelācijas instancē minēto spriedumu atcēla daļā par noteikto galīgo sodu un sodīja vainīgo ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem un vienu mēnesi. Izskatot lietu sakarā ar kasācijas sūdzību, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments šo spriedumu atcēla un lietu nosūtīja jaunai iztiesāšanai apelācijas instances tiesai. Tāpat kasācijas instances tiesa grozīja apsūdzētajam piemēroto drošības līdzekli no apcietinājuma uz sūtījumu saņemšanas adreses paziņošanu. 2010. gada 22. februārī Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, atkārtoti apelācijas instancē iztiesājot krimināllietu, atcēla pirmās instances tiesas spriedumu, atzina personu par nevainīgu un attaisnoja, jo personai inkriminētajās noziedzīgajās darbībās nav KL 78. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmju [18]. 2010. gada 21. maijā Augstākās tiesas Senāts pieņēma lēmumu, kas nav pārsūdzams: apelācijas instances tiesas spriedumu atstāt negrozītu, kasācijas sūdzību noraidīt [17]. Pēc šīs lietas izpētes jākonstatē, ka dažādās tiesās, vērtējot konkrētajā lietā iegūtos pierādījumus, pieņemti diametrāli pretēji lēmumi, kas savukārt liecina par Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību ekspertu kritikas pamatotību, jo konsolidētas tiesu prakses trūkums saistībā ar KL 78. panta piemērošanu un kūdišanas uz naidu šaurā interpretācija traucē piemērot šīs normas [7, 15–16].

Treškārt, pieaicinātajam ekspertam jābūt pietiekamām zināšanām un praktiskai pieredzei, lai nošķirtu darbības, par kurām ir paredzēta atbildība KL 78. pantā, no KL 150. pantā minētajām darbībām.

KL 78. panta pirmajā daļā ietvertais noziedzīgais nodarījums ir klasificēts kā mazāk smags noziegums, turpretī otrajā daļā – kā smags noziegums, bet panta trešajā daļā – kā sevišķi smags noziegums. Salīdzinājumam KL 150. pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums panta pirmajā daļā klasificēts kā kriminālpārkāpums, otrajā daļā – kā mazāk smags noziegums, bet panta trešajā daļā – kā smags noziegums.

Tas, ka par KL 78. pantā ietverto darbību paredzētie sodi ir bargāki nekā par KL 150. pantā minēto darbību, rada absurdu situāciju, jo par darbību, kas vērsta uz etniskā naida vai nesaticības izraisīšanu interneta vidē, piemēram, pret krievu tautības pārstāvjiem, bargākais no paredzētajiem sodiem būs brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, bet par līdzīga rakstura darbību pret nepilsoņiem vai pret krievvalodīgajiem kā pret sociālo grupu, kas veidota pēc kopīgās valodas kritērija, – uz laiku līdz trim gadiem.

Līdzīga situācija izveidosies, kad naidis vai nesaticība interneta vidē būs izraisīta pret patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvu statusu vai pret migrantiem, nenorādot šo personu nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko piederību. Tas nozīmē, ka notiesātajām personām piešķirtie sodi atšķirsies atkarībā no tā, kā attiecīgā komentārā minētās grupas bija nosauktas. Piemēram, par interneta vidē ievietoto izteicienu "*Visus bēgļus vajag iznīcināt!*" draud sods līdz trīs gadiem, bet par izteicieniem "*Visus šos melnos bēgļus vajag iznīcināt!*" vai "*Visus šos musulmaņu bēgļus vajag iznīcināt!*" – līdz pieciem gadiem.

Minētajos piemēros noziedzīgo nodarījumu raksturs un radītais kaitējums ir līdzīgs, un, pēc autora domām, likumdevējs nav ievērojis konsekvenci, paredzot atšķirīgas soda sankcijas par līdzīgiem noziegumiem.

Būtiska problēma ir saistīta ar KL 78. un 150. panta atšķirīgu institucionālo piekritību. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 387. pantu "Drošības policijas pilnvarotas amatpersonas izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kas izdarīti valsts drošības jomā vai valsts drošības iestādēs, vai citus noziedzīgus nodarījumus savas kompetences ietvaros un gadījumos, kad izmeklēšanu uzdevis veikt ģenerālprokurors" [13]. KL 78. pants ir ietverts IX nodaļā "Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds", kas ir Drošības policijas piekritībā. Šīs iestādes piekritībā ir arī KL X nodaļa "Noziegumi pret valsti". Savukārt KL 150. pants ir ietverts XIV nodaļā "Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām", kas ir Valsts policijas kompetencē.

Autors uzskata, ka būtu lietderīgi pārcelt pantu, kas paredz atbildību par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, KL X nodaļā "Noziegumi pret valsti", lai tas nonāktu Drošības policijas institucionālā piekritībā. Minētā priekšlikuma īstenošana ļaus uzsvērt, ka sociālā naida un nesaticības izraisīšana ir apdraudējums valsts drošībai, kā arī dos iespēju lietderīgi izmantot Drošības policijas pieredzi šajā jomā un tās rīcībā esošos resursus.

Ceturtkārt, veicot teksta juridiskās ekspertīzes, pieaicinātajam ekspertam ir nepieciešams nošķirt KL 78. un 150. pantā minētās darbības no citiem KL paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Tā, piemēram, komentāra "*Vai vēl neapnīka par savu lohokaustu melot? Atkal kompensācijas izsist gatavojaties? ... holokausts ir vien žīdu mīts ...*" [19] autors publiski noliedz Otrā pasaules kara laikā pret ebreju tautu īstenoto genocīdu (KL 74.¹ pants), bet aicinājums "*sarikot Latvijas Maidanu*" [23] ir vērst uz valsts varas gāšanu (KL 81. pants), savukārt aicinājums "*izveidot Latgales tautas republiku*" ir vērst uz Latvijas Republikas teritoriālās vienotības graūšanu (KL 83. pants).

Pieaicinātajam ekspertam dažreiz jāaskaras ar noziedzīgā nodarījuma daudzpusību, kad ekspertīzei pakļautajā komentārā iekļautie izteicieni atbilst divu vai vairāku dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm. Piemēram, teikumā "Žēl, ka holokausts ir vien žīdu mīts... Jūs nedrīkstat eksistēt uz šīs planētas" [19] personas darbībā vienlaikus saskatāma gan Otrā pasaules kara laikā pret ebreju tautu īstenotā genocīda publiskā noliegšana (KL 74.¹ pants), gan aicinājumi pilnīgi iznīcināt ebreju tautības pārstāvju grupu kā tādu (KL 78. pants).

Un, **piektkārt**, pieaicinātajam ekspertam ir nepieciešams izvērtēt ekspertīzei nodotos izteikumus vārda brīvības nodrošināšanas kontekstā. Veicot teksta juridiskās ekspertīzes, ekspertam ir jāatceras, ka vārda brīvība ir attiecināma ne tikai uz “informāciju” vai “idejām”, kas tiek uztvertas labvēlīgi vai neitrāli, bet arī uz tām, kas apvairo, šokē vai uztrauc kādu sabiedrības daļu [16]. Diskutablās informācijas klāstā ietilpst arī jautājumi par vēsturisko notikumu atšķirīgu interpretāciju, kas varētu aizskart kā vēsturisku notikumu dalībniekus, tā arī viņu radīniekus un citas iesaistītās personas [15].

Vienlaikus jāuzsver, ka ārpus vārda brīvības robežām paliek vēsturisko notikumu interpretācija, kas saistīta ar

“īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma, tai skaitā PSRS vai nacistiskās Vācijas īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma pret Latvijas Republiku un tās iedzīvotājiem, publisku slavināšanu, noliegšanu, attaisnošanu vai rupju noniecināšanu” (KL 74.¹ pants).

Latvijas Republikas Satversmes 100. pants, 1950. gada 4. novembra Eiropas cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pants un ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. pants garantē tiesības uz vārda brīvību. Tomēr gadījumos, kad tekstā ir izplatīti uzskati, kas aicina veikt noziedzīgus nodarījumus, tai skaitā ja tie ir vērsti uz nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā vai sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, šādu uzskatu izplatīšana netiek aizsargāta ar šajos normatīvajos aktos ietvertajām tiesībām uz vārda brīvību.

Cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. panta 2. punktā noteikts:

“Tā kā šo brīvību īstenošana ir saistīta ar pienākumiem un atbildību, tā var tikt pakļauta tādām formalitātēm, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu veselību vai morāli, aizsargātu citu cilvēku reputāciju vai tiesības, nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu vai lai saglabātu tiesas autoritāti un objektivitāti.” [9]

Arī Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. panta 3. punktā noteikts, ka

“paredzēto tiesību izmantošana uzliek īpašus pienākumus un atbildību. Tāpēc tā var būt pakļauta zināmiem ierobežojumiem, taču tiem jābūt likumā noteiktiem un nepieciešamiem:

- a) citu personu tiesību un reputācijas cienīšanai;
- b) nacionālās drošības, sabiedriskās kārtības, sabiedrības veselības vai tikumības aizsardzībai” [8].

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka iecietība un visu cilvēku pašcieņas un vienlīdzības ievērošana ir demokrātiskās un plurālistiskās sabiedrības pamats. Ievērojot šo principu, demokrātiskā sabiedrībā ir nepieciešams piemērot sankcijas par jebkādam izteiksmes formām, kas vērstas uz naida un neiecietības izplatīšanu, izraisīšanu, stimulēšanu un attaisnošanu [14].

Secinājumi

1. Publiskā telpā izplatītie aizspriedumi un stereotipi, kas aizskar cilvēku cieņu, iziet ārpus Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā, 1950. gada 4. novembra Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencijas 10. pantā un ANO 1976. gada 23. marta "Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām" 19. pantā noteiktajām tiesībām uz vārda brīvību. Kaut arī aizspriedumi un stereotipi parasti nav vērtējami kā uzskati, kas apzināti vērsti uz nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā vai sociālā naida vai nesaticības izraisīšanu, tie var kļūt par motīvu šādam noziedzīgam nodarījumam, tāpēc šādu uzskatu izplatīšana nav vēlama.
2. Publiskajā telpā izplatītie uzskati, kas vērsti uz nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā vai sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, iziet ārpus Latvijas Republikas Satversmes 100. pantā, 1950. gada 4. novembra Eiropas cilvēku tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantā un ANO 1966. gada 16. decembra Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. pantā noteiktajām tiesībām uz vārda brīvību.
3. Personas tiesību un pamatbrīvību izmantošanai vai realizēšanai jābalstās uz vienlīdzības pamatiem. Autors uzskata, ka būtu lietderīgi veikt grozījumus Krimināllikumā un pielīdzināt par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu (KL 150. pants) paredzētās soda sankcijas sankcijām, kas paredzētas par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu (KL 78. pants).
4. Būtu lietderīgi arī pārcelt pantu, kas paredz atbildību par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, KL X nodaļā "Noziegumi pret valsti".
5. Interneta vidē publicētie izteikumi, kas vērsti uz nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā vai sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, būs publiski *apriori*, jo tie ir pieejami neierobežotam interneta lietotāju lokam visā pasaulē. Savukārt divu personu savstarpēji paustie naidīgie uzskati par kādu nacionālu, etnisku, rasu, reliģisku vai sociālu grupu nav uzskatāmi par publiskiem. Tādējādi aizskaroša un naidīga vēstule, kuru saņēmis viens adresāts, nerada sūtītājam nekādas sekas, ja vien tajā nav saskatāms kāda cita noziedzīga nodarījuma sastāvs, piemēram, draudi izdarīt slepkavību vai nodarīt smagus miesas bojājumus (KL 132. pants).
6. Tiesību piemērotājam jāpārliciecinās, ka konkrētajā situācijā nodarījums ir vērsts pret kādu grupu, nevis pret šīs grupas pārstāvi, pamatojoties tikai uz personisku nepatiku.
7. Tiesību piemērotājam jāatceras, ka dažreiz naidīgie aicinājumi tiek izteikti aizplīvurotā veidā, izmantojot darbības vārdus vēlējuma izteiksmē, izteicienus "*būtu labi, ja*", "*es vēlētos, lai*" vai uzdodot retoriskus jautājumus, lai izceltu kāda apgalvojuma vai nolieguma kategoriskumu. Naidīgie teksti tiek slēpti, arī izmantojot mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus – alegorijas, metaforas, epitetus, ironiju, perifrāzi, personifikāciju, salīdzinājumus, simbolus u. c.

8. Palielinoties patvēruma meklētāju un migrantu daudzumam Eiropā, turpina pieaugt sociālā spriedze arī Latvijā un citur Eiropā, un raksta autors paredz, ka šīs spriedzes rezultātā pieaugs arī lietu skaits par nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā vai sociālā naida un nesaticības izraisīšanu.

Legal Expertise Features of the Text in Cases of Hatred Triggering

Abstract

In the Section 34 of the Criminal Procedure Law, it is stated: A person directing the proceedings may invite, and assign with a decision, a person to perform an expert-examination who is not an expert of an expert-examination institution, but whose knowledge and practical experience is sufficient for the performance of the expert-examination. Examining cases of hatred or enmity related to personal or national or ethnic, racial or religious beliefs (Section 78 of the Criminal Law), or according to sex, age, disability or any other features of a person (Section 150 of the criminal Law), an invited expert must have sufficient knowledge and practical experience in this area, be able to identify, distinguish and delimitate actions mentioned in both articles, and other criminal offences provided for in the Criminal Law. As experts in such cases were involved specialists from the educational institutions (The University of Latvia, Rīga Stradiņš University), as well as the Ombudsman's Office, the Latvian Language Agency and Non-governmental Organisations (Centre for Public Policy PROVIDUS, The Latvian Centre for Human Rights). However, given the lack of case law in matters of social hatred triggering the law, applicants during the investigations of these cases as well as external experts during text legal expertise, faces several challenges.

Keywords: Hate Crime, Section 78 of the Criminal Law, Section 150 of the Criminal Law, Legal Expertise.

Literatūra

1. Kolčanovs, B., Zankovska-Odiņa, S., Zālītis, K. *Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2010.
2. *Kriminālā statistika*. Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. Iegūts no: <http://www.ic.iem.gov.lv/node/109> [sk. 25.02.2016.].
3. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 6. sējums, 2. daļa. P-R. Rīga: Zinātne, 1987.
4. *Naida noziegumi*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2008.

5. Treļš, Ē. Sociālā naida un nesaticības izraisīšanas kritēriju noteikšana. *Starptautiskā zinātniskā konference "Drošības nostiprināšanas aktuālās problēmas: politiskie, sociālie, tiesiskie aspekti": Programma un tēzes*. Rīgā, 2015. gada 23. aprīlī. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2015. 97.–99. lpp.
6. Treļš, Ē. *Valsts policijas darbs daudznacionālajā sabiedrībā*. Zinātniskā monogrāfija. Rīga: P&K, 2012.
7. *Ziņojums par Latviju (ceturtais posms)*. Strasbūra: Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību, 2012.
8. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. 16.12.1966. Starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, 61 (2826), 23.04.2003. Stājies spēkā 14.07.1992.
9. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950. Starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, 143/144 (858/859), 13.06.1997. Stājies spēkā 27.06.1997.
10. Latvijas Republikas Satversme. 15.02.1922. Likums. *Latvijas Vēstnesis*, 43, 01.07.1993. Stājies spēkā 07.11.1922.
11. Grozījumi Krimināllikumā. 25.09.2014. Likums. *Latvijas Vēstnesis*, 204 (5264), 15.10.2014. Stājies spēkā 29.10.2014.
12. Krimināllikums. 17.06.1998. Likums. *Latvijas Vēstnesis*, 199/200 (1260/1261), 08.07.1998. Stājies spēkā 01.04.1999.
13. Kriminālprocesa likums. 21.04.2005. Likums. *Latvijas Vēstnesis*, 74 (3232), 11.05.2005. Stājies spēkā 01.10.2005.
14. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada 6. jūlija spriedums lietā *Erbakans pret Turciju*, iesniegums Nr. 59405/00.
15. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1998. gada 23. septembra spriedums lietā *Leidjo un Izorni pret Franciju*, iesniegums Nr. 24662/94.
16. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1976. gada 7. decembra spriedums lietā *Hendisaidis pret Apvienoto Karalisti*, iesniegums Nr. 5493/72.
17. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 21. maija lēmums krimināllietā Nr. 11840001107, SKK-213/2010.
18. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010. gada 22. februāra spriedums krimināllietā Nr. 11840001107, PAK-173/2010.
19. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2011. gada 8. jūnija spriedums krimināllietā Nr. 11840001410, Nr. K04-0184-11/28.
20. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2009. gada 20. oktobra spriedums krimināllietā Nr. 11840003809, K04-399-09/31.
21. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2008. gada 6. marta spriedums krimināllietā Nr. 11840001107, Nr. K04-0145-08/3.
22. Cēsu rajona tiesas 2014. gada 12. maija spriedums krimināllietā Nr. 11840003914, K11-0124-15.
23. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2014. gada 17. decembra spriedums krimināllietā Nr. 11840001414, K28-0576-14/6.
24. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2014. gada 22. janvāra spriedums krimināllietā Nr. 11840004913, K28-0168-14/2.
25. Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2012. gada 25. septembra spriedums krimināllietā Nr. 11840004211, K28-0523-12/9.

26. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2013. gada 17. aprīļa spriedums krimināllietā Nr. 11840000613, K29-1086/13.
27. Valmieras rajona tiesas 2014. gada 7. maija spriedums krimināllietā Nr. 11840003614, K39-0250/15.
28. *Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses. Annual Report for 2007*. Warsaw: Organisation on Security and Cooperation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2008.
29. Shibzuhov, Z. A. *Publichniye prizivi k osushestvleniju terroristiceskoj dejatelnosti ili publichnoe opravdaniye terorisma*. Moskva: Jurlitinform, 2014. (Шибзухов, З. А. Публичные призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма. Москва: Юрлитинформ, 2014.)
30. Shujskij, A. C. *Otvetstvennostj za publichniye prizivi k osushestvleniju terroristiceskoj dejatelnosti ili publichnoe opravdaniye terorisma. Aktualnije problemi ugovnogo i ugovno-ispravitelnogo prava: sbornik nauchnix statej*. Red. E. H. Zhelvakov. Moskva: Akademiya Generalnoj prokuraturi RF, 2010. (Шуйский, А. С. Ответственность за публичные призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма. Актуальные проблемы уголовного и уголовно-исправительного права: сборник научных статей. Ред. Э. Н. Желваков. Москва: Академия Генеральной прокуратуры РФ, 2010. С. 65–73.)